

Рижук Юлія Миколаївна, доцент
кафедри конституційного та
муніципального права, Державний
вищий навчальний заклад «Київський
національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
кандидат юридичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРАЦЮ

Право на працю є одним з ключових прав в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 43 Конституції України, кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1]. Використання у викладенні статті слова «кожен» дає право стверджувати, що тут йдеться про права людини, а не про права громадянина [2, с. 48–49]. Відтак, дане положення зазначеної статті відповідає змісту статті 23 Загальної декларації прав людини [3] та статті 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [4], які закріплюють, що дана можливість є правом кожної людини.

Права людини і громадянина, що безпосередньо пов'язані з реалізацією особою своїх здібностей щодо прийняття участі у суспільному виробництві та забезпеченні тим самим собі належного рівня проживання складають систему економічних прав і свобод, де можна виділити права, які забезпечують можливість особи брати участь у суспільному виробництві (право на працю, право на підприємницьку діяльність); які виступають економічною основою існування людини (право на приватну власність); які забезпечують належне використання інших економічних прав (право на страйк, право на відпочинок). За своєю сутнісною

характеристикою конституційне право на працю є економічним правом людини, реалізація якого передбачає безпосередню участь людини у суспільному виробництві шляхом реалізації своїх здібностей та з метою забезпечення собі матеріальної основи для гідного рівня життя.

Теорія поколінь прав людини передбачає наступну класифікацію: перше покоління – невідчужувані особисті (громадянські) і політичні права; друге – економічні, соціальні та культурні права; третє – солідарні (колективні) права, тобто права всього людства: права людини і права народів [5, с. 169-172]. В той же час, науковцями обґрунтовується й поява четвертого покоління, – прав людини, що пов’язуються з розвитком сучасних технологій та Інтернету [6, с. 72].

Право на працю, за даною класифікацією, прийнято розглядати як право другого покоління прав людини, тобто позитивне право. Так, реалізація права на працю залежить від рівня розвитку економіки в цілому, як і від соціалізації економічних процесів, зокрема.

Н. Гетьманцева зазначає, що у сучасних умовах господарювання право на працю не забезпечує обов’язку держави та роботодавців надавати роботу всім бажаючим, хоча і виступає основоположним правом людини, що визнане як таке міжнародною та національною спільнотою [7, с. 84-88].

Відповідно до статті 19 Конституції України, правовий порядок ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а статтею 43 закріплено, що використання примусової праці забороняється. В той же час, відповідно до статті 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1], що підтверджує необхідність забезпечення обов’язку держави створювати умови для належного реалізації прав людини в цілому, так і права на працю, зокрема.

Аналіз ситуації щодо прав людини в Україні у 2017 році, відповідно до Щорічної доповіді Уповноваженого з прав

людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2017 році, свідчить, що пріоритетними правами людини є соціально-економічні, зокрема, право на працю. Так, стан дотримання трудових прав громадян значно погіршився та основними проблемами щодо реалізації права на працю визначено: збільшення випадків несвоєчасної виплати заробітної плати, незаконні звільнення працівників, неофіційне оформлення трудових відносин, недостатній рівень заробітних плат, неможливість працевлаштуватися на роботу, яка відповідала б їх професійно-кваліфікаційному рівню, непоодинокими стали скарги про порушення роботодавцями прав працівників на повагу до їх честі та гідності у трудових правовідносинах тощо [8, с. 11, с. 51]. Відтак, реалізація конституційного права на працю не здійснюється на належному рівні.

Концептуально цікавою, як з теоретичної, так і з практичної точки зору, є позиція О. Гостюк, щодо розуміння права на працю як невід'ємного природного права людини. При чому, обґрунтовується, що право на працю є природним правом людини, змістовне наповнення якого залежить від економічного становища держави та ряду інших факторів [9]. Природні права є різновидом суб'єктивних прав, тобто природним правам притаманні риси суб'єктивних прав як формально закріпленої міри можливої поведінки [10]. Засновуються суб'єктивні права на об'єктивному праві, що є результатом правотворчої діяльності держави.

Так, природне право включає право людини на життя і свободу, спілкування з іншими людьми, на власність і нормальні умови існування, на освіту і охорону здоров'я, на працю і відпочинок. Природне право передбачає обов'язки кожного члена суспільства не перешкоджати іншим людям у здійсненні їх прав і свобод, не заподіювати збиток суспільству і державі [11, с. 411].

Б. Малишев зазначає, що сутність природних прав людини закономірно позначається на їх регулятивному

потенціалі: вони завжди мають однозначний пріоритет над правами держави, соціальних груп, суспільства. Реалізація природних прав не залежить від прав та дій інших людей, колективів, суспільства і держави, а також від рівня економічного та культурного розвитку суспільства [10]. Право ж на працю, в контексті його реалізації, залежить від рівня економіки держави.

Виходячи з основних ознак природних прав людини [12, с. 15], до сучасних концептуальних засад конституційного права на працю є:

- право на працю є невід'ємним правом кожної людини, реалізація якого залежить від рівня економічного розвитку держави;

- право на працю є невідчужуваним правом кожної людини;

- основним гарантом реалізації права на працю є держава;

- право на працю є можливістю людини брати участь у суспільному виробництві, використовуючи свої здібності та заробляючи собі на життя;

- право на працю є можливістю, яку має кожна людина, не залежно від того, чи має вона взаємні політико-правові зв'язки із відповідною державою чи ні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – № 30. – Ст. 141

2. Тодька Ю. Н. Конституційно-правовий статус человека и гражданина в Украине / Ю. Н. Тодька, О. Ю. Тодька. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2004. – 368 с.

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948: міжнародний документ, ООН // Голос України. – К., 2008 – № 236

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 16.12.1966 [Електронний ресурс]: міжнародний

документ / ООН. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042

5. Скакун О.Ф. Теорія держави та права: підруч. / пер. з рос. – Харків: Консум, 2006. – 656 с.

6. Карташкин В.А. Права человека в международном и внутригосударственном праве.–М.: изд-во ИГиП РАН,1995.–135 с.

7. Гетьманцева Н. Д. Забезпечення реалізації права на працю і захисту від безробіття / Н. Д. Гетьманцева // Підприємництво, господарство і право – № 6 , 2016 – С. 84-89.

8. Щорічна доповідь Уповноваженого з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні – 2017. // URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/do-parlamentu-napravleno-schorichnu-dopovid-uprovnovazhenogo-z-prav-lyudini/Report-2018-1.pdf>

9. Гостюк О. Право на працю як невід’ємне природне право людини. // Visegrad Journal on Human Rights. URL: vjhr.sk/archive/2017_2/part_2/13.pdf

10. Малишев Б. В. Природні права людини: загальнотеоретична характеристика. // URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bmju_2012_2_4.pdf

11. Яценко Н. Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. – СПб., 1999. – 754 с.

12. Рижук Ю. М. Щодо питання правового розуміння та сутності концептуальних засад природних прав і свобод людини. // Ю. М. Рижук // Науковий вісник публічного та приватного права. - Випуск 2. – 2017. – с. 11-15.